

Rabia Gökçen Kayabaşı

Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Aksaray/Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Aksaray University/Faculty of Education, Aksaray/Turkiye

eposta: rabiagokcen@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6147-7916> - RorID: <https://ror.org/026db3d50>

Veyis Bursa

Yüksek Lisans Öğrencisi, Aksaray Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Aksaray/Türkiye
MA Student, Aksaray University/Faculty of Education, Aksaray/Turkiye

eposta: veyis_bursa@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2964-5104>

Atıf/Citation: Kayabaşı, R. G. & Bursa, V. 2024. Türk Destancılık Geleneğinin Çizgi Filmler Yoluyla Çocuklara Aktarılması: Aybek Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/40, 163-178.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1469859>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	17.04.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	07.08.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.09.2024

**TÜRK DESTANCILIK GELENEĞİNİN ÇİZGİ FİLMER YOLUYLA
ÇOCUKLARA AKTARILMASI: AYBEK ÖRNEĞİ**

Öz

İnsanlar tarih boyunca çeşitli kültürel birikimler oluşturmuşlar, bu birikimleri sözlü gelenek aracılığıyla ve yaşama biçimleriyle sonraki nesillere aktarmışlardır. Bu aktarımı sağlayan unsurların başında halk edebiyatı anlatı türleri gelmektedir. Destanlar da Türk destancılık geleneği aracılığıyla aktarılan anlatı türleridir. Epik destan geleneği bağlamında günümüze kadar ulaşmış destanların bazıları Türkiye sahasında hikâyeleştirilmiş ya da masallaştırılmıştır. *Yaratılış Destanı*'nda kâinatın nasıl meydana geldiğine dair ilk inanışlar anlatılırken, *Bozkurt ve Türeyiş Destanı*'nda Türklerin çoğalmalarına dair inanışlar yer almaktadır. *Oğuz Kağan ve Ergenekon Destanı*'nda ise Türklerin millî birlik oluşturmalarına ve bir arada yaşama becerilerine değinilmektedir. Destan metinleri ile millî kültürü oluşturan unsurların aktarımı ve millet olma bilinci yaşatılmaktadır. Zaman içerisinde yazılı kaynakların artması, dijital okuryazarlığın başlaması ve sözlü kültür geleneğinin yaygınlığını kaybetmesi, çeşitli anlatı türlerinin etkisinin azalmasına neden olmuştur. Destan, efsane ve masal gibi kültürel kaynakları yeni nesillere aktaracak alternatif yöntemler gerekli hâle gelmiştir. Kültürel birikimin yazılı kaynaklar içerisinde kendine yer bulmasıyla başlayan bu süreç, teknolojinin ilerlemesiyle beraber; filmler, çizgi filmler ve çeşitli dijital ortamlar aracılığıyla kültürel aktarımın sağlanması şeklinde devam etmiştir. Bunun sonucunda destanlar ile diğer geleneksel anlatı türleri, teknolojinin ve sanatın birleştirilmesiyle oluşturulmuş birçok ürünün kaynağı hâline gelmiştir. Sinema filmleri, diziler,

animasyonlar, bilgisayar oyunları ve çeşitli cep telefonu uygulamaları kültür aktarımında önem kazanmaya başlamıştır. Millî kültürün aktarılmasını sağlayan teknolojik unsurlardan biri de çizgi filmlerdir. Yapılan araştırmalar, çizgi filmlerin çocuklar üzerinde önemli etkiler bıraktığını ve bilginin akılda kalıcılığını artırdığını göstermektedir. Kültürel unsurları ve millî değerleri eserlerine yansıtarak çocukların bilinçlenmesini sağlamak isteyen yönetmen ve senaristler de çizgi filmler aracılığıyla bu amaçlarını gerçekleştirmektedirler. Bu senarist ve yönetmenler, teknolojik imkânları kullanarak kültürel özellikleri yansıtmakta ve bunları çocukların algılayıp özümseyebileceği bir şekilde sunmaktadırlar. TRT Çocuk kanalı da *Maysa ve Bulut*, *Ramazan Davulcusu ve Köpeği*, *Küçük Hezarfen*, *Pepee*, *Keloğlan Masalları*, *Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu*, *Doru*, *Sagun*, *Babamın Gölgesi*, *Niloya* ve *Rafadan Tayfa* gibi çizgi filmler yayımlayarak millî kültürün aktarımına aracılık etmektedir. *Aybek* adlı çizgi film de Türk milletinin kültürel miraslarından olan Türk destan anlatım geleneğini yansıtan bir çizgi film olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Barış Güngör ve Oğuzhan Durmaz'ın senaryosunu yazdığı, Alperen Durmaz'ın kurgulayıp yönettiği, yapımcılığını Oğuzhan Durmaz'ın üstlendiği, TRT Çocuk tarafından 2021 yılında Han Çizgifilm'e yaptırılıp 2022 yılında yayımlanmaya başlanan *Aybek* adlı çizgi film, Türk destancılık geleneği açısından incelenmiştir. Bu çizgi filmlerin tiplerinin, konusunun ve olay akışının Türk destancılık geleneğini ne ölçüde yansıttığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Kültürel özellikleri, millî ve manevi değerleri çizgi filmlere uyumlu hâle getirmek için neler yapıldığı da araştırılan konulardandır. Ayrıca Türk destancılık geleneğinin ve kültürel mirasın çocuklara aktarımında çizgi filmlerin etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Türk kültürü ile ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlamak da çalışmanın amaçları arasındadır. Yapılan çalışma, 2022 yılı Haziran ayına kadar TRT Çocuk kanalında yayımlanan ilk beş bölüm üzerinden gerçekleştirilmiştir. İncelenen çizgi filmlerde yer alan halk bilimine ait birtakım uygulamalar ve mitolojik unsurlar da çalışmanın konusuna dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Destancılık Geleneği, Millî Kültür, Kültür Aktarımı, Çizgi Film, *Aybek*

TRANSFERRING THE TURKISH EPIC TRADITION TO CHILDREN THROUGH CARTOONS: THE CASE OF AYBEK

Abstract

Throughout history, people have created various cultural accumulations, transmitting them to future generations through oral traditions and ways of life. The main elements that provide this transfer are folk literature narrative types. Epics are narrative genres that have survived to the present day through the Turkish epic tradition. In the context of the epic tradition, some of the epics that have survived to the present day have been turned into stories or tales in Turkey. While the *Yaratılış Epic* describes the first beliefs about how the universe came into being, the *Bozkurt Epic* and *Türeyiş Epic* include beliefs about the multiplication of the Turks. The *Oğuz Kağan Epic* and *Ergenekon Epic* touch on the Turks' ability to form national unity and live together. The epic texts convey the elements that form the national culture and the consciousness of being a nation are kept alive. Through epics, the elements that make up the national culture are transferred and the awareness of being a nation is maintained. Over time, the increase in written sources, the onset of digital literacy, and the decline of oral cultural traditions have diminished

Türk Destancılık Geleneğinin Çizgi Filmler Yoluyla Çocuklara Aktarılması: Aybek Örneği

the impact of various narrative forms. The necessity for alternative methods to convey cultural sources such as epics, legends, and tales to new generations has emerged. As written sources gained prominence and technology advanced, the process evolved into cultural transmission through films, animations, and various digital platforms. Consequently, epics and other traditional narrative forms have become sources for a multitude of products combining technology and art. Movies, TV series, animations, computer games and various mobile phone applications have begun to gain importance in cultural transmission. One of the technological elements that enable the transfer of national culture is cartoons. Research has shown that cartoons; It shows that it leaves a significant impact on children and increases the memorability of the information. Directors and scriptwriters aiming to reflect cultural elements and national values through their works use cartoons as medium to raise awareness in children. Utilizing technological possibilities, they depict cultural features in a way that children can perceive and assimilate. TRT Çocuk channel also mediates the transmission of national culture by broadcasting cartoons such as *Maysa ve Bulut*, *Ramazan Davulcusu ve Köpeği*, *Küçük Hezarfen*, *Pepee*, *Keloğlan Masalları*, *Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu*, *Doru*, *Sagun*, *Babamın Gölgesi*, *Niloya* and *Rafadan Tayfa*. The cartoon named *Aybek* also stands out as it reflects the Turkish epic storytelling tradition, a cultural heritage of the Turkish nation. In this study, the cartoon named *Aybek*, which was written by Barış Güngör and Oğuzhan Durmaz edited and directed by Alperen Durmaz produced by Oğuzhan Durmaz was commissioned by TRT Çocuk in 2021 by Han Çizgifilm and started to be broadcast in 2022, was examined in terms of Turkish epic traditions. The extent to which the characters, plot and narrative flow of these cartoons reflect Turkish epic tradition is explored. The research also investigates how cultural features and national values are adapted to align with the cartoons. Additionally, the study aims to determine the impact of cartoons on transmitting Turkish epic tradition and cultural heritage to children. Contributing to studies related to Turkish culture is also among the objectives of this research. The study is based on the first five episodes aired on TRT Çocuk channel until June 2022. Some folklore practices and mythological elements in the cartoons examined were also included in the subject of the study.

Key Words: *Turkish Epic Tradition, National Culture, Cultural Transmission, Cartoon, Aybek*

Giriş

Destanlar; milletlerin var oluş süreçleri, inançları ve geçmiş yaşantıları hakkında birçok bilgiye ulaşılabilecek kaynaklardır. Destanlar aracılığıyla millî şahsiyetler, sahip olunan değerler ve gelenekler sonraki nesillere aktarılabilir. *Yaratılış Destanı*'nda kâinatın nasıl meydana geldiğine dair ilk inanışlar anlatılırken, *Bozkurt* ve *Türeyiş Destanı*'nda Türklerin çoğalmalarına dair inanışlar yer almaktadır. *Oğuz Kağan* ve *Ergenekon Destanı*'nda ise Türklerin millî birlik oluşturmalarına ve bir arada yaşama becerilerine değinilmektedir. Destan metinleri ile millî kültürü oluşturan unsurların aktarımı sağlanarak millet olma bilinci yaşatılmaktadır.

Türk milleti köklü bir destancılık geleneğine sahiptir. Türk milletinin ortak edebi unsuru olan destanlar, Türk edebiyatının da başlangıcıdır (Atsız 2020: 30). Destanlar belirli kurallar doğrultusunda anlatılmaktadır. Destanın anlatım şekli ve destan anlatıcısının

yetiştirilme aşamaları tüm Türk coğrafyasında benzer özellikler taşımaktadır. Bu durum destan anlatım geleneğinin Türk milletinin ortak değeri olduğunu göstermektedir. Destanlar, anlatımı kolaylaştırmak ve dinleyenlerin dikkatini canlı tutmak için belirli bir ezgi doğrultusunda ve genelde bir müzik aletiyle söylenmektedir. Destan anlatıcıları, uzun süren bir eğitimden geçerek destan anlatmaya başlamaktadırlar. Böylece, toplumlarına kültürel olarak hizmet etmektedirler (Kayabaşı 2016: 169).

Destan anlatıcıları farklı Türk toplumlarında farklı isimlerle anılmaktadır. *Kayçı, haycı, toolçu* ve *nımahçı* bu isimlerden bazılarıdır. Destan anlatıcıları; avda, cenazede, eğlencede ve her türlü törende destan anlatmışlardır (Aça 2007: 8). Destan anlatımı genellikle geceleri yapılmaktadır. Anlatıcı ve dinleyiciler belli bir törene katılıyor olmanın bilinciyle hareket ederler. Dinleyicilerin yaş grubuna, ilgi ve alakalarına göre anlatım uzatılıp kısaltılabilir. Bazı anlatıcılar destan anlatımı esnasında müzik aleti kullanırken bazıları ses, jest ve mimiklerini kullanmaktadır (Reichl 2011: 96-105). Bir destan anlatılırken, anlatılan destan metni kadar anlatıcı da önem taşımaktadır. Anlatıcı, dinleyici ve anlatımın gerçekleştirildiği ortam bir bütündür (Kayabaşı 2019: 710). Destanlar aracılığıyla millî kültürün temeli olarak nitelenebilecek mitler hakkında da gerekli bilgilere ulaşılmaktadır. Sahip olunan mitolojik unsurların günümüz imkânlarıyla aktarımı sırasında resim, heykel, müzik, tiyatro ve sinema gibi çeşitli sanat dalları kullanılabilir (Bayat 2021: 135).

Çizgi filmler de içinde birçok mitolojik unsur ve millî değer barındıran destan, efsane ve masal gibi anlatı türlerinin çocuklara benimsetilmesini sağlayan araçlardan bir tanesidir. Çizgi filmler aracılığıyla gölge oyunları, halk dansları, geleneksel kıyafetler ve geleneksel sanatlar da elektronik kültür ortamlarına aktarılabilir (Özcan 2019: 194- 201). Asıl amacı çocukları eğlendirmek ve onların hayal gücünü artırmak olan çizgi filmler, çocukların fark etmeden öğrenmelerini gerçekleştirerek (Kamacıoğlu 2017: 3) kültürel öğelerin kazanılması açısından kritik bir dönem olan çocukluk döneminde millî benliğin oluşmasına yardım etmektedir (Yeten 2022: 78).

Kültürel mirasın çizgi filmler yoluyla aktarımına farklı toplumlarda örnekler bulmak mümkündür. Walt Disney Şirketi, Batı toplumunun kültürel birikimini çizgi filmler ve animasyonlar yoluyla anlatırken; Stüdyo Ghibli, Doğu kültürünü aynı yollarla izleyiciyle buluşturmaktadır. Çizgi filmler aracılığıyla, kültürel birikim güncellenerek canlı tutulmaktadır (Taş Alicenap 2015: 11).

Türk kültürünün, çizgi filmler kullanılarak çocuklara aktarılması 1930 yılından sonra gerçekleştirilmiştir. Bu alandaki ilk yerli çalışmalar, karikatür sanatçıları tarafından yapılmıştır. Cemal Nadir Güler, Yüksel Ünsal, Tan Oral, Erim Gözen ve Tonguç Yaşar, Türk çizgi filmiyle ilgili çalışma yapan ilk sanatçılardır. İlk yerli çalışmalarla beraber birçok kültürel öge de çizgi filmlerde kullanılmaya başlanmıştır. *Zeybek Dansı, Az Gittik Uz Gittik, Deli Dumrul,*

Türk Destancılık Geleneğinin Çizgi Filmler Yoluyla Çocuklara Aktarılması: Aybek Örneği

Hacıvat ve Karagöz Uzayda, *Nasrettin Hoca* gibi çizgi filmler millî kültürü yansıtan ilk yerli çizgi filmler olarak değerlendirilmektedir (Taş Alicenap 2015: 12, 13).

Gelenekler, çeşitli yöntemler aracılığıyla günümüz şartlarına uyarlanarak güncellenmekte ve özünü koruyarak geçerliliğini devam ettirmektedir (Ekici 2008: 37, 38). Geleneklerin ve sözlü kültür ürünlerinin dijital ortama taşınması, kültürel sürekliliğin devamına katkı sağlamaktadır (Bayraktar 2014: 48). 1 Kasım 2008 tarihinde TRT Çocuk kanalının yayın hayatına başlamasıyla beraber millî kültürün izlerini taşıyan çizgi filmlerin sayısında artış yaşanmaya başlamıştır. Türkçenin doğru kullanımı, millî ve manevi değerlerin çocuklara aktarılması, çizgi filmler yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Şahin 2019: 1, 4). Yeşim Yener, Mustafa Yılmaz ve Mert Şen 2021 yılında yapmış oldukları çalışmalarında TRT Çocuk kanalında gösterilen çizgi filmleri değerler eğitimi açısından incelemiştir. Bu araştırmaya göre Türk yapımı çizgi filmlerin; yardımlaşma, dayanışma, iyilik yapma ve kültürel mirasa sahip çıkma gibi değerleri işlediği tespit edilmiştir. Yabancı kaynaklı çizgi filmlerde ise bencillik, kabalık, yalan söyleme gibi olumsuz davranışların Türk yapımı çizgi filmlere oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Millî kültürü bilen kişiler tarafından kaleme alınan senaryoların çizgi film olarak yayımlanmasının, kültürel aktarımın doğru bir şekilde gerçekleşmesinde daha faydalı olacağı anlaşılmıştır (Yener vd. 2021: 121, 122). Bu çalışmanın konusunu oluşturan *Aybek* adlı çizgi film de 2022 yılında TRT Çocuk kanalında yayımlanmaya başlamıştır. *Aybek* adlı çizgi filmin ilk beş bölümü incelenerek, bu çizgi filmde yer alan halk kültürü unsurları, mitolojik özellikler ve bu çizgi filmlerin Türk destancılık geleneğini ne ölçüde yansıttığı tespit edilmiştir.

1. Aybek 1. Bölüm: Hayat Suyu

Hayat Suyu adlı bölümün başında Talay, Kaycı Dede'yi dinlemesi için Aybek'i çağırılmaktadır. Aybek: "Vakit geldi mi?" diye sorar. Talay da vaktin geldiğini, Günçiçek ve diğer çocukların ateş başında beklediklerini söyler. Bunun üzerine Aybek ve Talay koşarak ateş başına giderler. Köpekleri Kızgan da onların arkasından koşmaktadır (Durmaz 2022a: 1:10-1:28). Radloff, Hakas Türklerinin destan anlatım geleneğinden bahsederken destanların anlatıcı tarafından hava karardıktan sonra ateş etrafında icra edildiğini söylemektedir (Radloff 1994: 147). Ateş, Türk kültüründe kutsal kabul edilip saygı gösterilen unsurlardan bir tanesidir. Ateşin iyileştirici ve koruyucu özelliklere sahip olduğuna inanılmakta ve toplumsal törenlerde ateşe yer verilmektedir (Dilek 2007: 33-54). *Aybek* çizgi filminde de anlatımın gerçekleştirildiği ortam ve zaman Türk destancılık geleneğiyle uyumaktadır.

Aybek ve Talay geldikten sonra Kaycı Dede, "Beylerimiz de burada olduğuna göre artık başlayabiliriz." der. Aybek, geciktikleri için Kaycı Dede'den özür diler (Durmaz 2022a: 1:30-1:50). Aybek'in geciktikleri için Kaycı Dede'den özür dilemesi, ona duyulan saygıyı göstermektedir. Kaycı Dede'nin çocuklara "beylerimiz" şeklinde hitap etmesi, Türk

toplumunda han soyundan gelen kişilere küçük yaşlardan itibaren saygı gösterilmesi geleneğiyle örtüşmektedir.

Kaycı Dede'nin ismini aldığı *Kay* kelimesi, gırtlak sesiyle söylemek anlamına gelmektedir. *Kayçılar* destan anlatırken bazı kısımları normal bir sesle şiir olarak söylerler bazı kısımları ise kaylayarak kendilerinden geçmiş bir şekilde gırtlak sesiyle icra ederler. Böyle zamanlarda *Kay Eezi*'nin onların ağızıyla konuştuğuna inanılmaktadır (Lvova vd. 2013: 202). Şor Türklerinde *Kay Eeezi*, Altay Türklerinde *Kay Eezi* ve Hakas Türklerinde *Hay Eezi* şeklinde adlandırılan bu mitolojik varlık, destanların ve Türk destan anlatım geleneğinin koruyucu ruhu olarak kabul edilmektedir. Geleneğe sadık kalmayanlara zarar vereceğine inanılan yaşlı bir erkek olarak düşünülür. Destanlar gece anlatılır ve anlatım sabaha kadar sürer. Sabah destan anlatılmamasının sebebi ise destanı sabah anlatan kişinin yolunu şaşırıp kaybolacağına olan inançtır (Dilek 2021: 361-362, 474-476). Türk destancılık geleneğinde *haycı*, *kaycı*, *kaycı* gibi kavramlarla tabir edilen destan anlatıcısı, *Aybek* adlı çizgi filmde de *kaycı* olarak ifade edilmiştir.

Kaycı Dede anlatımına şöyle başlamaktadır: “Uzun pek uzun zaman önceymiş. Atalarımız şu dağların ardındaki kurak ovalardan buralara, bu sulak topraklara göçüp gelmişler. Boy boy¹ büyümüş buraları yurt² edinmişler. (Durmaz 2022a: 01:50-02:04)” Kaycı Dede'nin, masal anlatımında kullanılan ve net bir zaman belirtmeyen başlangıç formellerine benzer bir şekilde anlatımına başlaması, *Aybek* çizgi filminin gelenekle olan bağlantısını göstermektedir.

Ovaya gelen suyun bir sabah kesildiğinden bahsedilmektedir. Bu durum kuraklığa neden olmuştur. Suyu kesen kişiler Alkar ve Mortak'tır. Bunlar *Aybek*'in tüm bölümlerinde olumsuz karakterler olarak yer almaktadır (Durmaz 2022a: 02:05-02:33). Farklı metinlerde aynı düşman tiplerinin kullanılması Türk destancılık geleneğinde yer alan bir durumdur. Bu bağlamda, *Dede Korkut Kitabı*'nda yer alan *Şöklı Melik* ve *Aybek* çizgi filmindeki Alkar karakterleri benzerlik göstermektedir.³ Çocukların milli benlik gelişimi açısından, *Dede Korkut Kitabı*'nın önemi düşünüldüğünde (Ergin 2021c: 12) *Aybek*'te yer alan tiplerin ve *Aybek*'in olay

¹ Boy kelimesinin kullanım alanlarının Türk kültürüyle ve Türk destan geleneğiyle bağlantılı olduğu görülmektedir. *Oğuz Kağan Destanı*'na adını veren Oğuzlar, yirmi dört boydan oluşmaktadır (Ögel 2020: 360, 661). Ayrıca boy kelimesi destan anlamında da kullanılmaktadır (Ergin, 2021b, s. 56). *Dede Korkut Kitabı*'nda yer alan destan parçaları Dede Korkut'un şu sözleriyle tamamlanmaktadır: “...Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı. Bu Oğuznâmeyi düzdü... (Ergin 2021a: 94)”

² Yurt, konaklanan yer, ülke, evin inşa edildiği toprak parçası anlamında kullanılsa da üzerinde bir duman deliği olan yuvarlak tabanlı çadırlara da yurt denilmektedir (Roux 2008: 120).

³ *Yaratılış Destanı*'nda, dünyanın sonu ile ilgili efsanelerde ve Tufan efsanelerinde düşman tip olarak *Erlık* yer almaktadır (Sakaoğlu ve Duymaz 2020: 159-185). *Şöklı Melik* ise *Dede Korkut Kitabı*'ndaki destan parçalarının en sık karşımıza çıkan düşman tipidir. *Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan*, *Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı*, *Kazan Bey Oğlu Uruz Beyi'nin Esir Olduğu Destan* ve *Begil Oğlu Emre'nin Destanı*; *Şöklı Melik*'in dahil olduğu destan parçaları arasındadır (Ergin 2021c: 40, 97, 120, 190).

Türk Destancılık Geleneğinin Çizgi Filmler Yoluyla Çocuklara Aktarılması: Aybek Örneği örgüsünün, *Dede Korkut Kitabı*'ndakine benziyor oluşunu, geleneğin devam ettirilmesi olarak açıklamak mümkündür.

Alkar'dan bencil ve sakar, yardımcısı Mortak'tan ise kurnaz şeklinde bahsedilmektedir. Ormandan obaya gelen suyu kesip ormanın içine tuzaklar kurmuşlardır. Kimsenin Alkar'ın ormanına girecek cesareti olmadığı söylenmektedir. Obanın en cesur ve en yetenekli delikanlısı arkadaşlarıyla beraber Alkar'ın ormanına gitmeye cesaret eder. Bu esnada Aybek hayal kurar ve kendini anlatılan kahramanın yerine koyar (Durmaz 2022a: 02:40-03:35). Destan kahramanı toplum için hareket eden, varlığını topluma borçlu olan bir tiptir. Bu sebeple ait olduğu toplum için zorlukların üstesinden gelmeye çalışmaktadır (Aktaş 2016: 182). Destanın başkahramanı, ait olduğu toplumun huzur içinde yaşaması için mücadele ederken onun yanında olan, ona yardım eden ve bilgi veren yardımcı tipler bulunmaktadır (Zaloğlu 2011: 298). *Aybek* çizgi filminde anlatılan delikanlı da bir destan kahramanı gibi hareket etmekte ve kimsenin cesaret edemediği bir şeye cesaret etmektedir. Başkahramana yardımcı olan arkadaşlarının olması da Türk destancılık geleneğiyle örtüşmektedir.

Aybek çizgi filminde yardımcı hayvan tipi olarak bir köpek kullanılmıştır. Türk mitolojisinde yer alan yardımcı hayvanlar; at, kurt ve kartal gibi hayvanlardır.⁴ *Aybek*'te geleneksel kurt motifi yerine köpeğin yer almasını, köpeğin çocuklar için daha tanıdık ve sevimli bir hayvan olmasıyla açıklamak mümkündür.

Alkar'ı ararlarken Kızgan'ın susadığını gören Günççek, yaprakların üzerinde oluşan su damlacıklarının Kızgan'a yetip yetmeyeceğini Talay'a sorar. Talay, çığın nasıl oluştuğunu anlatarak bir doğa olayı hakkında bilgi verir. Ayrıca gördükleri yeşil ağaca, "Bu ağaç çok yeşil kökleri suya ulaşıyor olmalı." diyerek bilimsel düşünme becerisine sahip olduğunu gösterir (Durmaz 2022a: 04:50-05:20). Başkahramanın farklı konularda ona destek olabilecek yardımcıları ihtiyacı vardır. Talay, doğa olayları konusunda bilgisini göstererek yardımcı tip olarak görevini yerine getirmektedir. Talay, Türk destanlarında yer alan bilge tipinin çağdaştırılıp çocuklara uyarlanmış hâli olarak düşünülebilir.

Türk destanlarında yer alan bilge tipi, Türk milletinin bilgiye verdiği önemi göstermektedir. Bilge tipi, zor durumda kalan kahramana yol göstererek, onun sorunların üstesinden gelmesini sağlamaktadır. Toplumun manevi destekçisi olarak düşünülen, kimi zaman aksakallı bir ihtiyar olarak tasavvur edilen bilge kişiler, son yıllarda meydana gelen elektronik gelişmeler sonucunda bazı özelliklerini kaybetmişlerdir. Bunun yanında sorunları çözmeye becerilerini koruyarak başkahramanın en önemli yardımcısı olma özelliklerini devam ettirmişlerdir (Bars 2018: 129, 130).

⁴ Köpek, Türklerin sembolü sayılabilecek hayvanlardan bir tanesi değildir (Çoruhlu 2019: 227). Ancak Hakas destanlarından olan Huban Arığ'da *altın tüylü ak köpek*, kahramanın yardımcılarından (Aktaş 2016: 244).

Suya ulaşmaya çalışırken Kızgan, Alkar'ın hazırladığı tuzağa yakalanarak kuyunun içine düşer. Kızgan kuyuya düştükten sonra Alkar'ın ıslık sesini duyarlar. Günççek saklanmaları gerektiğini söylese de Aybek önce Kızgan'ı kurtarmaları gerektiğini dile getirir (Durmaz 2022a: 06:40-07:10). Destanlarda yer alan düşman tipler bencillikleri yüzünden hileye başvurup kahramanı zor duruma düşürebilirler. Olağanüstü düşman tipinde de sıradan düşman tipinde de hilekârlık özelliği mevcuttur (Özcan ve Varol 2018: 29, 30). Alkar'ın hilekâr tutumu Türk destanlarında yer alan düşman tipolojisiyle uyumluluk göstermektedir.

Talay, Kızgan'ın düştüğü kuyuya bakınca Kızgan hafif olduğu için kuyuda kaldığını anlar. Bu durumu Aybek'e bildirir. Aybek'in aklına bir fikir gelir. Alkar'ı kendi tuzağına düşürmeye karar verir. Aybek, arkadaşlarından plan yolunda gitmediği takdirde onu orada bırakıp suyun kaynağını bulmalarını ister. Günççek, "Obamız" için der ve planı uygulamaya başlarlar (Durmaz 2022a: 07:31-08:06). Mücadelesini kendisi için değil ait olduğu toplum için yapan alp tipi Türk destanlarında yer alan tiplerdendir. Aileleri, boyları ve obaları için uğraş veren kahramanlar kendilerini düşünmemektedirler (Aça vd. 2017: 173, 174). Aybek bu bölümde, Türk destanlarında yer alan alp tipini yansıtmaktadır. Öncelikle oba halkını düşünerek onların suya kavuşmasını amaçlamaktadır.

Alkar, Aybek'i yakalamaya çalışırken ayakları Günççek ve Talay'ın tuttuğu ipe takılır. Böylece kendi kazdığı kuyuya düşer. Alkar kuyuya düşünce Kızgan'dan daha ağır olduğu için Kızgan onun ağırlığıyla kuyudan dışarıya çıkar. Mekanizma çalışır ve bir kaya parçası, kazılan kuyunun üzerini kapatır. Aybek, Kızgan'ı havada yakalar (Durmaz 2022a: 08:17-09:07). Aybek, arkadaşını zekâsıyla zor durumdan kurtarmayı başarmıştır. Ayrıca "kazdığı kuyuya kendisi düşmek" deyimini hem mecazi hem de gerçek anlamında kullanılarak deyimlerin ortaya çıkışıyla ilgili bir örnekleme yapılmıştır.

Kızgan, Mortak'ı kovalamaya başlayınca çocuklar da onları takip eder. Böylece suyun kaynağına ulaşırlar. Kaynağın önündeki kayaları kaldırarak suyun obalarına kadar gitmelerini sağlarlar (Durmaz 2022a: 09:40-10:28). Mortak, cüsse olarak Kızgan'dan büyük olsa da Kızgan'ın daha cesur olması Mortak'ın korkmasını sağlamıştır.

Kahramanlar obalarına dönerken her yer yeşillenmeye başlar. Günççek, "Meğer su ne kadar önemliymiş." diyerek verilmek istenen mesajı dile getirir (Durmaz 2022a: 10:45-11:05). Kaycı Dede anlatımını bitirdiğinde, Aybek hayvanlar için su teknesi yapmaya gider. Suyun sadece insanlar için değil tüm canlılar için önemli olduğu dile getirilir (Durmaz 2022a: 11:05-11:35). *Aybek* adlı çizgi film, ilk bölümüyle su konusuna değinerek hem destan geleneğimizde yer alan bir konuyu işlemiş hem de suyun değişmeyen önemini dile getirmiştir.⁵

⁵ Radloff'un Altay Türklerinden derlediği ve ilk destanlardan olan *Yaratılış Destanı*, hiçbir şey yaratılmadan önce yalnızca suyun var olduğunu söyleyerek başlamaktadır (İnan, 2020, s. 14). Verbitskiy'nin derlemiş olduğu *Yaratılış Destanı*'nda da Tanrı Ülgen'e yaratma ilhamını veren Ak-Ana, suyun içinde yaşamaktadır (Ögel, 2020:

2. Aybek 2. Bölüm: Hükümdarın Ödülü

Aybek ve Talay tahtadan kılıçlarla alıştırma yapmaktadırlar. Ata binmek ve kılıç kullanmak konusunda dedeleri kadar iyi olmayı hayal etmektedirler. Aybek, kılıç oyununda Talay'a yenildikten sonra yeni bir kılıç yontmaya karar verir. Dedesinden kalan kılıcın eskidiğini düşünmektedir (Durmaz 2022b: 00:50-01:43). Ata binmek ve kılıç kullanmak eski dönemlerde her Türk'ün öğrenmesi gereken becerilerdir. Bu bölümde de bu beceriye vurgu yapılmaktadır.

Kaycı Dede, obaların kurucusu olan handan bahseder. Bu hanın, dedesinden kalan kalkanı kullandığını ancak bu kalkanın kaybolduğunu söyler. Kalkan, Alkar tarafından alınmıştır. Alkar, kalkanı ele geçince hanın gücünün biteceğini düşünmektedir. Kalkanın eşsiz ve benzersiz olduğundan bahsedilmektedir. Kalkanı bulana, han tarafından ödül verilecektir. Hanın vereceği ödül ise bir çuval buğdaydır (Durmaz 2022b: 01:56-03:43). Hanın ödül olarak bir çuval buğday vermesi, Türk kültüründe buğdaya verilen önemi göstermektedir.⁶

Mortak, Aybek ve arkadaşlarının geldiğini görünce Alkar'ı uyarmaya gider. Mortak'ın Alkar'ı uyandırmasıyla beraber Alkar sinirlenir ve Mortak'ı iter. Mortak kayaya çarpınca kayalar aşağıya düşmeye başlar. Günçiçek: "Ormana kaçalım, bizi orman korur." diyerek arkadaşlarını uyarır. Çocuklar Günçiçek'in peşinden giderek, zarar görmekten kurtulurlar ve ormana sığınurlar (Durmaz 2022b: 04:00-05:20). Günçiçek'in, ormanın onları koruyacağını düşünmesi Türk mitolojisinde yer alan, her varlığın bir ruhu olduğu inancıyla bağdaşmaktadır. *Orman İyase*'nin⁷de bir kız olduğu düşünülürse Aybek, Talay ve Kızgan'ı kayalardan korumak için ormana götüren kişinin Günçiçek olarak seçilmesinin bilinçli olarak yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca Günçiçek'in bir kadın kahraman olarak diğer kahramanlara öncülük etmesi Türk destan geleneği içerisinde de yer alan bir durumdur.⁸

469, 470). *Şu Destanı*, *Oğuz Kağan Destanı* ve *Uygur Destanı* da Türklerin su sevgisini anlatan hikâyeler barındırmaktadır. *Göç Destanı*'nda ise *yada taşı* Çinlilerin eline geçtikten sonra Türklerin tüm su kaynaklarının kuruduğu, yağmurun bile artık yağmadığı anlatılmaktadır (Banarlı 1971: 36). Tüm dünya milletlerinde olduğu gibi Türklerde de suya büyük önem verilmiştir. Suyun hayatın kaynağı olduğu bilinmektedir.

⁶ Buğday, Türk kültürüyle yakından bağlantılı bir tahıldır. Bereketi temsil etmekte ve saçı geleneğinde hâlen yer almaktadır. Ayrıca nazardan korunmak için Anadolu'da buğday başaklarının örülüp evin duvarlarına asıldığı bilinmektedir (Altier 2022: 45, 46).

⁷ Tatarların inancına göre orman iyесinin *Orman İyase* adlı bir kızı vardır. Ormanda yolunu kaybedenlere yardım eden, ormanı doğal afetlerden koruyan ve ormana zarar verenleri cezalandıran *Orman İyase*'dir (Bayat 2018: 172, 173).

⁸ *Ak Çibek Arığ*, *Altın Arığ* ve *Ay Huucın* kadın kahramanlar olup aynı isimli destanlarla anılmaktadırlar. Savaşlara katılmakta ve bir alp gibi davranmaktadırlar (Koçak ve Çolak 2020: 279-295).

Çocuklar, Alkar ve Mortak'ı ararken bir mağara görürler. Mağaranın içinden sürünerek geçip içinde şelale olan yeşil bir yere ulaşırlar.⁹ Bu yeşil alana geldiklerinde Aybek ve arkadaşları değerli taşlardan oluşan bir kalkan bulurlar. Hanın kalkanını bulduklarını zannederler. Bu sırada Alkar gelir ve Aybek'le savaşmaya başlar. Alkar, kılıcıyla Aybek'in elindeki kalkanı kırar. Aybek, hanın kalkanının duvardaki eski kalkan olduğunu anlar ve o kalkanı kullanarak Alkar'ı yener. Aybek, "Obamızı nice yokluk nice zorluk çekerek kurmuşlar. Onca yokluk varken aradığımız kalkan nasıl değerli taşlarla süslü olabilir ki?" diyerek doğru kalkanı nasıl bulduğunu açıklamaktadır (Durmaz 2022b: 06:45-09:45). Kaycı Dede anlatımının sonunda, "...Kalkanın asıl gücü görüntüsündeki parıltıdan değil onu kullanan yiğidin cesaretinden ve kabiliyetinden gelmiştir." diyerek Türk destanlarında yer alan kahraman tipin özelliklerine değinmektedir. Hanın ödül olarak verdiği buğdayın bire bin verdiği dile getirilerek buğdayın bereketle olan bağlantısına gönderme yapılmaktadır (Durmaz 2022b: 09:47-10:25).

Aybek yeni kılıç yapmaktan vazgeçip dedesinin kılıcını kullanmaya karar verir. Obalarını kuran hakanın kalkanı gibi demirle güçlendirilmiş bir kalkan yapmaya başlar. Bu kalkanın torunlarına yadigâr kalmasını istediğini söyler (Durmaz 2022b: 10:33-11:05). Türkler tarafından kutsal kabul edilen demir¹⁰ *Aybek* çizgi filmde de kendisine yer bulmaktadır. Aybek'in yapacağı kalkanın torunlarına kalmasını istemesi ise Türklerin atalarıyla olan bağlantısını ifade eden ve atalara saygı duyulması gerektiği yönünde bir inanç olan *atalar kültü*yle bağdaşmaktadır.

3. Aybek 3. Bölüm: Kıymetli Kitap

Günççek, nenesinin zehirli mantarlar hakkında verdiği bilgilerden bahsederken ona da bu bilgileri kendi nenesinin vermiş olduğunu söylemektedir. Bu bilginin nesilden nesile aktarıldığını dile getirmektedir (Durmaz 2022c: 01:30-01:40). Bilgilerin bu şekilde dilden dile aktarılması destan geleneğinde yer alan sözlü kültürden izler taşımaktadır.

Kaycı Dede, obadaki hekimbaşının hastalanmasını konu edinen bir anlatım gerçekleştirmektedir. Hekimbaşı, hastalığına iyi gelecek ilacın nasıl yapıldığını bilmektedir ama ilaç için kullanılacak malzemeleri söyleyecek gücü kalmamıştır. Yalnızca "kristal kütüphane" diyebilmektedir. Suların altında, eski bir medeniyetten kalan, kristal kubbeli bir kütüphanenin olduğu bilinmektedir. O kütüphanede her türlü hastalığın tedavisinin yazdığı bir kitap bulunmaktadır (Durmaz 2022c: 01:50-02:40). Günççek'in zehirli mantarlar hakkında

⁹ Mağara, ana rahmini simgelemesi ve koruyucu bir yer olması dolayısıyla Türk destanlarında ve efsanelerinde sıklıkla yer almaktadır. Türklerin ilk atası olarak kabul edilen *Ay Ata*'nın da bir mağarada doğduğuna inanılmaktadır (Ögel 2020: 24).

¹⁰ Demir, Türklerin kutsal kabul ettiği bir madendir. *Ergenekon Destanı* gibi bazı Türk destanlarında yer almaktadır. Demircilerin bir şaman ve sihirbaz olduğu yönünde inanışlar da mevcuttur. (Ögel 2020: 74-76).

bilgi vermesi ve Kaycı Dede'nin ilaç yapımından bahsetmesi halk hekimliği¹¹ konusunun kapsamına girmektedir.

Talay, Günççek, Aybek ve Kızgan hekimbaşını iyi edecek kitabı bulmak için yola çıkarlar. Elleri bir harita bulunmaktadır. Aybek kısa yoldan gitmek istemektedir. Günççek o yolun haritada tehlikeli olarak işaretlendiğini söylese de Aybek kısa yoldan gitmeye karar verir. Fakat bu yolda karşılına Alkar ve Mortak çıkar. Alkar'ın kurduğu tuzak nedeniyle Talay'ın kafasına büyük bir ağaç kütüğü çarpacakken Aybek onu kurtarır. Bu sırada Alkar gelir ve onları yakalamaya çalışır. Kaçmayı başarırlar ama Aybek, Günççek'i dinlemediği için pişman olmuştur. O esnada Günççek, suyun içindeki kristal kütüphaneyi görür. Yüzerek kitaba ulaşırlar. Alkar kitabı onlardan almaya çalışır. Aybek kitabın süslü taşlarla kaplı kapağını başka bir kitaba takarak Alkar'ın yanlış kitabı almasını sağlar. Aybek'in böyle yapmasında Günççek'in daha önce söylemiş olduğu, "Hekimbaşını kitabın kapağı değil içindikiler iyi edecek." şeklindeki sözü etkili olmuştur (Durmaz 2022c: 03:00-09:19). *Aybek* çizgi filmdeki kadın karakter olan Günççek, zekâsıyla ve öngörüsüyle başkahramana yardımcı olmaktadır. Bu durum Türk destanlarında yer alan kadın kahramanları hatırlatmaktadır.¹²

Alkar'ın kitaba ulaşmak için kütüphanenin içindeki sütunları yumruğuyla devirmesi Alkar'ın olağanüstü bir güce sahip olduğunu göstermektedir (Durmaz 2022c: 08:05-08:28). Destanlarda yer alan düşman tiplerin fiziksel güçleri açısından son derece abartılı bir şekilde anlatıldıkları bilinmektedir (Aktaş 2016: 235). Alkar da üstün fiziksel gücü bakımından destanlarda yer alan olumsuz tiplere örnek teşkil etmektedir.

Günççek, topladığı otları kurutup nenesine götürecektir. Nenesi de otlardan ilaç ve merhem yapacaktır. Günççek onu izleyip ilaç yapımını öğrenecektir (Durmaz 2022c: 10:29-10:42). Türk halk kültüründe hastalıkları iyileştirdiğine inanılan kişi veya aileler *ocak* olarak adlandırılmaktadır. Ocaklık kültürü genelde aile içerisinde el verme suretiyle oğula, kıza veya eşe aktarılmaktadır (Sümbüllü ve Dedeşin 2022: 35, 36). Halk hekimi, şifacı ve otacı şeklinde de adlandırılan bu kişilerin nasıl bir usta-çırak ilişkisi şeklinde eğitim aldıkları *Kıymetli Kitap* adlı bölümde görülmektedir. Günççek'in bu bilgileri nenesinden öğreniyor olması Türk kültüründe yer alan ocak ve el verme kavramlarıyla ilişkilidir.

¹¹ *Köroğlu Destanı, Dede Korkut Kitabı* ve birçok halk hikâyesinde karşılaşılan halk hekimliği, modern tıbbın gelişmediği dönemlerde imkânsızlıklar dâhilinde kullanılan bir yöntemdir. Halk hekimliği, Türk dünyasında hâlen uygulanmaktadır (Alptekin 2010: 5).

¹² Kadınlar bazı Türk destanlarında tanrısal bir varlık olarak düşünülmüşlerdir. Oğuz Kağan'ın ilk eşi ışıktan, ikinci eşi ise ağaçtan doğarak mitolojik özellik kazanmışlardır. *Yaratılış Destanı*'nda da Tanrı Ülgen'e yaratma ilhamını, *Ak Ana* adında bir kadın vermektedir (Banarlı 1971: 33).

Aybek, Günçiçek'e bir defter hediye eder ve nenesinden öğrendiklerini bu deftere yazmasını söyler. Böylece Günçiçek'in öğrendiği bilgiler yazılı olarak sonraki nesillere aktarılabilir (Durmaz 2022c: 10:44-10:55). *Kıymetli Kitap* adlı bölümün sonunda geçen bu diyalog sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin temsili niteliğindedir.

4. Aybek 4. Bölüm: Bereketli Ova

Aybek ve Talay okçuluk çalışmaktadırlar. Talay iyi ok atamadığını dile getirir. Aybek ise "Zaten daha iyi olalım diye çalışıyoruz Talay. Pes etmek olmaz. Okçuluk bizim geleneğimizde var." diyerek cevap verir (Durmaz 2022d: 00:50-01:49). Okçuluktan gelenek olarak bahsedilmesi Türk savaş ve spor geleneklerinin de *Aybek* vasıtasıyla aktarılmaya çalışıldığını göstermektedir.¹³

Kaycı Dede, Alkar ve Mortak'ın tüm meyveleri topladığını ve yiyecek hiç meyve kalmadığını anlatmaktadır. Bu durum canlılara zarar vermeye başlar. Obanın beyi, araştırma yaparak meyvelerle dolu bir yer olduğunu öğrenir. Bir yiğit, buraya gitmeye gönüllü olur. Aybek kendini kahramanın yerine koyup hayal kurmaya başlar. Meyvelerin olduğu yeri arayan kahramanlar Alkar'ın sesini duyarlar. Günçiçek, Alkar'ın yakınlarında olmasından korkar. Aybek, vazgeçmemeleri gerektiğini, bütün obanın onların getireceği meyveleri beklediğini söyler. Daha sonra Aybek ve Günçiçek beraber hareket ederek Alkar'ı tuzağa düşürürler. Kızgan da Talay'a yardım eder ve onun bataklıktan çıkmasını sağlar (Durmaz 2022d: 05:30-07:48). Aybek bir destan kahramanı gibi hareket ederek asla vazgeçmemekte ve arkadaşlarını da cesaretlendirmektedir. Aybek'in bu tutumu, Günçiçek'in de kendine güvenmesini sağlamış, iş birliğiyle sorun çözülmüştür. Kızgan da Talay'a yardım ederek iş birliğinin bir parçası olmuştur.

Meyveli ovaya ulaşabilmeleri için bataklık üstünden geçmeleri gerekmektedir. Aybek çok iyi ok atsa da bileğini incittiği için yayı gerememektedir. Günçiçek oka ip bağlayıp karşıdaki kayaya atar. Böylece meyveli ovaya ulaşmalarını sağlar (Durmaz 2022d: 07:53-08:36). Burada da Günçiçek'in yardımları devam etmektedir. Günçiçek'in ok atma konusundaki başarısı, onun iyi bir okçuluk eğitimi aldığını göstermektedir.

Çocuklar meyveleri toplayıp obalarına dönerler. Bu sırada Kaycı Dede'nin sesi duyulur: "Bizler o kadar zor günler görmedik çocuklar ama bu görmeyeceğimiz demek değil.

¹³ Yay ve ok Türk kültüründe büyük öneme sahip silahlardır. Savaşta kullanılmalarının yanı sıra taşıdıkları anlam itibarıyla da mitolojik unsurlar olarak düşünülmektedir. Türk mitolojisinde yay, gök kubbenin sembolüdür. Yine Altay Şamanlarının omuzlarında taşıdıkları dokuz ok ve yayın Tanrı tarafından uzatıldığına inanılır ve bunlar kutsal kabul edilir. Ayrıca *Oğuz Kağan Destanı*'nda Oğuz Han'ın altı oğluyla beraber avlanırken buldukları altından yapılmış bir yayla altından yapılmış bir oktan bahsedilmektedir. Oğuz Han, altın yayı kırarak üç büyük oğluna paylaşmıştır. Onların soyundan gelenlere "bölmek, parçalamak" anlamına gelen *bozok* denilmiştir. Üç küçük oğluna da üç altın oku vermiştir. Onların soyundan gelenlere de *üçok* denilmiştir (Ögel 2020: 225, 354).

Türk Destanlık Geleneğinin Çizgi Filmler Yoluyla Çocuklara Aktarılması: Aybek Örneği

...doğanın dengesini bozmamak lazım. İraftan kaçınmalı ve doğayı korumalıyız.” der¹⁴ Bereketli Ova adlı bölümün sonlarına doğru çocuklar düşen incirleri ihtiyaç sahiplerine vermek için toplarlar. Aybek, bir hedef tahtası yapar ve artık ağaca nişan almazlar. Çocuklar hedef tahtasına sırayla ok atarlar. En isabetli atışları sırasıyla Günçiçek, Talay ve Aybek yapar (Durmaz 2022d: 09:05-11:12).¹⁵ Çocuklar bu bölümün sonunda, doğaya duyulması gereken saygı konusunda da ders çıkarmışlardır. Düşen incirleri ihtiyaç sahiplerine vermeleri, Türk insanının doğadan yararlanma biçimini de göstermektedir.

5. Aybek 5. Bölüm: Yanardağ

Aybek ve arkadaşları çadır kurmaktadırlar. Kurdukları çadırın ipi, kuşların yuvasının sallanmasına neden olduğundan kuşlar yuvalarından uçup gider. Aybek onları geri çağırırsa da kuşlar dönmez (Durmaz 2022e: 00:50-01:21). Türklerin göçebe kültürü ve oba hayatı burada anlatılmaktadır.

Alkar ve Mortak yaptıkları makineyle yanardağın altındaki madenden taş çıkartıp bir ev yapmaktadırlar. Bu durum yanardağın harekete geçmesine sebep olmuştur. Herkes korku içindedir ve yüce hanın isteğiyle bu sorunu çözmek için yiğitler harekete geçer (Durmaz 2022e: 01:45-02:51). Yüce hanın isteğiyle yiğitlerin harekete geçmesi Türklerin liderlerine olan saygısını ve sadakatini göstermektedir.

Aybek ve arkadaşları yanardağa ulaşacakları köprüye geldiklerinde tuzağa yakalanıp suyun altındaki demir parmaklıkların içine düşerler. Aybek'in fikriyle Kızgan, kumun içinden bir delik açar ve demir parmaklıklardan kurtulmalarını sağlar. Yanardağın altına girdiklerinde taş çıkarma makinesini bulurlar ve birlikte makinenin çalışmasını durdururlar. Aybek ve Talay bu makineyi Mortak'ın tasarladığını düşünmektedir (Durmaz 2022e: 04:39-08:58). Demir parmaklıklardan kurtulmaları ve makineyi durdurup yanardağın aktifliğini engellemeleri aşamasında tüm kahramanların yardımı olmuştur. Makineyi yapan kişinin Mortak olduğunu düşünmelerini, Alkar'ın zeki olmaması ve Mortak'ın bir tilki olarak tasvir edilmesiyle açıklamak mümkündür.¹⁶

¹⁴ Türklerin doğayla olan ilişkileri çok kuvvetlidir. Doğadaki canlı cansız her varlığın bir ruhu olduğuna inanırlar. Bu sebeple çevrelerine karşı duyarlı ve saygılıdırlar. Doğaya karşı saygılı davranılması konusunda eski Türklerde yer alan Toprak Ana inancı etkili olmuştur. Toprak Ana canlı bir varlık olarak düşünüldüğünden ağaçlar Toprak Ana'nın saçları olarak görülmüş, nehirler, göller ve denizler kan damarları gibi düşünülmüştür. Bitki örtüsü ise Toprak Ana'nın derisi olarak tasvir edilmiştir. Bu inanış, doğaya verilebilecek zararların önüne geçmiştir (Davletov 2020: 177, 178).

¹⁵ Kadınların at binmede, ok atmada hatta güreşmede başarılarını görebilmek adına *Dede Korkut Kitabı* önemlidir. *Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı*'nda Banu Çiçek ve Bamsı Beyrek ata binme, ok atma ve güreş tutma konusunda yarışmaktadırlar (Ergin 2021c: 69, 70).

¹⁶ Tilki, Türklerde hilekâr ve kurnaz bir hayvan olarak düşünülmektedir (Çoruhlu 2020: 299).

Sonuç

Her bölümden ders verici nitelikte sonuçlar çıkmaktadır. *Hayat Suyu*'nda suyun canlılar için olan önemi anlatılmaktadır. *Hükümdarın Ödülü*'nde, değerlin maddiyatla ölçülemeyeceği dile getirilmekte ve soy anlayışına vurgu yapılmaktadır. *Kıymetli Kitap*'ta, halk hekimliğinden bahsedilmektedir. *Bereketli Ova*'da, doğayı korumak için neler yapılabileceği anlatılırken *Yanardağ* bölümünde de diğer canlılara duyulan saygıdan söz edilmektedir.

Aybek adlı çizgi filmde anlatımı gerçekleştiren kişiye Kaycı Dede denilmesi, anlatımın güneş battıktan sonra ateş etrafında gerçekleştirilmesi, kahramanların; kendilerinden önce obalarını düşünmeleri, yardımlaşmaları, vazgeçmemeleri; düşman tiplerin bencil, hilekâr ve güçlü olması Türk destancılık geleneğinin örnek alındığını göstermektedir.

Aybek, bir destan kahramanı şeklinde düşünüldüğünde alp tipini temsil ederken; Talay, bilge tipi; Günççek, kadın tipini; Kızgan da yardımcı hayvan tipini karşılamaktadır. *Aybek* adlı çizgi filmde yer alan bu tipleri, Türk destanlarında yer alan tiplerin çağdaştırılıp çocuklara uyarlanmış hâli olarak değerlendirmek mümkündür.

Ata binmek, kılıç kuşanmak, ok atmak gibi beceriler ile bey, boy, yurt, oba, çadır gibi Türk kültürüne ait kavramlar sıklıkla kullanılmıştır. Türk mitolojisinde kutsal kabul edilen demir, ateş, orman, su, buğday gibi unsurlar da incelenen çizgi filmlerde yer almaktadır. Çocuklara; zorluklar karşısında yılmamaları, hayvanları ve doğayı korumaları, ait oldukları toplumu sevmeleri ve millî değerlere sahip çıkmaları konusunda mesaj verilerek kültürel özellikler yaşatılmaya çalışılmıştır.

Türk destanlarında sıklıkla yer alan kurt yerine, yardımcı hayvan tipi olarak köpeğin kullanılmasını köpeğin çocuklar için daha tanıdık ve sevimli bir hayvan olmasıyla açıklamak mümkündür.

Aybek adlı çizgi film; tipleri, konusu ve olayların akışı bağlamında incelenmiş ve bu unsurlar açısından Türk destancılık geleneğiyle bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma, çizgi filmlerin kültürel özellikleri ve millî değerleri aktarmadaki etkisi konusunda yapılacak diğer çalışmalara örnek niteliğindedir. Yerli senaristlerin ve yönetmenlerin, yaptıkları çizgi filmlerde kültürel özelliklere daha fazla değinmeleri ve çocuk kanallarının bu tarz çizgi filmleri daha çok yayımlaması, Türk kültürünün küçük yaşlardan itibaren kazanılmasına yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Aça, Mehmet. 2007. "Güney Sibiryada Türklerinde Ava Destancı ve Masalcı Götürme Geleneği". *TÜBAR*(XXI): 7-16.

Türk Destancılık Geleneğinin Çizgi Filmler Yoluyla Çocuklara Aktarılması: Aybek Örneği

- Aça, Mehmet, Ekici, Metin ve Yılmaz, A. Müge. 2017. "Anonim Halk Edebiyatı", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. M. Öcal Oğuz. Ankara: Grafiker Yayınları, 133-238.
- Aktaş, Erhan. 2016. *Hakas Destan Geleneği ve Kahramanları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Alptekin, A. Berat. 2010. "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği". *Millî Folklor* 86: 5-19.
- Altier, Semiha. 2022. "Anadolu Türk Kültüründe Buğday/Başak ve Görsel Dile Aktarımı". *Kültür Araştırmaları Dergisi* (12): 30-62.
- Atsız, H. Nihal. 2022. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Banarlı, N. Sami. 1971. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (Cilt I). İstanbul: Millî Eğitim Yayınları.
- Bars, M. Emin. 2018. "Sözlü Gelenekten Elektronik Döneme Bilgelik Dönüşümü: Irkıl Ata'dan Şahin Ağa'ya". *Millî Folklor* 117: 120-130.
- Bayat, Fuzuli. 2018. *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, Fuzuli. 2021. *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayraktar, Zülfiyar. 2014. "Geleneğin Güncellenmesi Bağlamında Masaldan Çizgi Filme Keloğlan Tipi Üzerine". *Türk Dili ve Edebiyatı* 49(49): 19-51.
- Çoruhlu, Yaşar. 2019. *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi* (Cilt II). İstanbul: Ötüken.
- Çoruhlu, Yaşar. 2020. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Ötüken.
- Davletov, Timur. 2020. *Şaman*. İstanbul: Asi Kitap.
- Dilek, İbrahim. 2007. "Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler". *bilig* 43: 33-54.
- Dilek, İbrahim. 2021. *Türk Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Durmaz, Alperen, yön. 2022a. *Aybek 1.bölüm-hayat suyu*. <https://www.trtcocuk.net.tr/video/aybek-1-bolum-hayat-suyu> adresinden 01.04.2022 tarihinde erişildi.
- Durmaz, Alperen, yön. 2022b. *Aybek 2. Bölüm-Hükümdarın Ödülü*. <https://www.trtcocuk.net.tr/video/aybek-2-bolum-hukumdarin-odulu> adresinden 05.04.2022 tarihinde erişildi.
- Durmaz, Alperen, yön. 2022c. *Aybek 3. Bölüm-Kıymetli Kitap*. <https://www.trtcocuk.net.tr/video/aybek-3-bolum-kiymetli-kitap> adresinden 10.04.2022 tarihinde erişildi.
- Durmaz, Alperen, yön. 2022d. *Aybek 4. Bölüm- Bereketli Ova*. <https://www.trtcocuk.net.tr/video/aybek-4-bolum-bereketli-ova> adresinden 13.04.2022 tarihinde erişildi.
- Durmaz, Alperen, yön. 2022e. *Aybek 5. Bölüm-Yanardağ*. <https://www.trtcocuk.net.tr/video/aybek-5-bolum-yanardag> adresinden 20.04.2022 tarihinde erişildi.
- Ekici, Metin. 2008. "Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme". *Millî Folklor* 80: 33-38.
- Ergin, Muharrem. 2021a. *Dede Korkut Kitabı 1-2 (Cilt 1)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, Muharrem. 2021b. *Dede Korkut Kitabı 1-2(Cilt 2)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, Muharrem. 2021c. *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- İnan, Abdülkadir. 2020. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Altınordu Yayınları.

- Kamacıoğlu, Büşra. 2017. "Çizgi Filmlerin Kültür Aktarımındaki Rolü ve Hayao Miyazaki Çizgi Filmleri". *Sanat ve Tasarım Dergisi* 7(2): 1-18.
- Kayabaşı, O. Alp. 2016. *Destan ve Hükümdar Türk Destanlarında Devlet ve Yönetim*. Konya: Kömen Yayınları.
- Kayabaşı, R. Gökçen. 2019. "Sibirya Sahası Türk Destanlarında Anlatıcı Tipolojisi", *Prof. Dr. Ali Berat Alptekin Armağanı*. Ed. Esmâ Şimşek vd. Konya: Kömen Yayınları, 707-719.
- Koçak, Aynur ve Çolak, Selma. 2020. "Varoluş, Mücadele, Son" Eksenlerinde Üç Kadın Kahraman: Ak Çibek Arıç, Altın Arıç, Ay Huucın", *Hakas Destan Araştırmaları I*. Ed. Erhan Aktaş. Konya: Kömen Yayınları, 279-295.
- Lvova, E. L. ve diğerleri. 2013. *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri Simge ve Ritüel*. (çev. Metin Ergun) Konya: Kömen Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin. 2020. *Türk Mitolojisi* (Cilt I). Ankara: Altınordu Yayınları.
- Özcan, Derya ve Varol, Çiçek. 2018. "Kötülük ve Uygur Destan Tipolojisinde Kötü Tipler". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* (11): 18-30.
- Özcan, Latife. 2019. "Halk Edebiyatı Nesir Ürünlerinin Elektronik Kültür Ortamına Aktarılması ve Halk Hikâyelerinin Senaryolaştırılması". Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Radloff, Wilhelm. *Sibirya'dan 2*. 1994. (çev. Ahmet Temir) İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Reichl, Karl. 2011. *Türk Boylarının Destanları*. (çev. Metin Ekici) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Roux, Jean. Paul. 2008. *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*. (çev. Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan Özcan) İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim ve Duymaz, Ali. 2020. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sümbüllü, Y. Ziya ve Dedeşin, Seda. 2022. "Geleneksel Ocaklık Kültürü Bağlamında Toparlık Ocağı". *Sanat ve İkonografi Dergisi* (2): 35-54.
- Şahin, R. Neva. 2019. "TRT'nin Çocuklara Yönelik Çizgi Filmlerinin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi". *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* (2): 1-10.
- Taş Alicenap, Çiğdem. 2015. "Kültürel Mirasın Çizgi Film Senaryolarında Kullanılması". *Türklük Bilimi Araştırmaları* (37): 11-26.
- Yener, Yeşim, Yılmaz, Mustafa ve Şen, Mert. 2021. "Çizgi Filmlerde Değer Eğitimi: TRT Çocuk Örneği". *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 7(2): 114-128.
- Yeten, Gamze. 2022. "Çocuklara Türk Kültürünün Aktarılmasında Çizgi Filmlerin Yeri ve Önemi". *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2): 71-79.
- Zaloğlu, Pınar. 2011. "Orta Asya ve Güney Sibirya Türklerinin Kahramanlık Destanlarında Yardımcı Tipler". Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Balıkesir.

